

Loterie v Babylonu

Jako všichni lidé v Babylonu byl jsem prokonzulem. Jako všichni byl jsem i otrokem. Poznal jsem všemohoucnost, potupu i vězení. Pohledte: na pravé ruce mi chybí ukazovák. Pohledte: trhlinou v plášti je vidět na mém žaludku rudé tetování. To je Bét – druhý znak abecedy. Za nocí, kdy měsíc stojí v úplňku, mi toto písmeno dává moc nad lidmi, jejichž znakem je Gímel. Podfízuje mě však těm, kteří stojí ve znamení Alefu a v novoluní jsou povinováni poslušností lidem se znakem Gímelu. Pozdě za svítání jsem u černého kamene ve sklepení podřezával posvátné býky. Po celý rok zasvěcený měsíci jsem byl prohlášen za neviditelného: křičel jsem, a nikdo mi neodpovídal, kradl jsem chléb, a neusekli mi hlavu. Poznal jsem nejistotu, něco, co vám Řekům je zcela neznámé. V bronzové komoře, kde jsem měl před očima mlčenlivý šátek škrtiče, byla mou věrnou průvodkyní naděje. V proudu rozkoší byl mým průvodcem panický strach. Herakleitos Pontský pln obdivu vypráví, že si Pythagoras pamatoval dobu, kdy byl Pyrrhem a předtím Euforbem a předtím nějakým jiným smrtelníkem. Nemám zapotřebí ani smrti, ani šejdříství, abych se rozpomenul na podobné zvraty osudu.

Za skoro krutou pestrost svého života děkuji loterii, zařízení, které je v jiných zemích buď neznámé, nebo v nich působí potají a nedokonale. Nepátral jsem po historii jeho vzniku. Víím, že mágové se o tom nemohou dohodnout, a o mocných záměrech samotné loterie víím právě tolik, co ví o měsíci člověk neznalý astrologie. Pocházím ze závratné země, v níž loterie je hlavní součástí skutečnosti. Proto taky jsem o ní až do dnešní-

ho dne přemýšlel právě tak málo jako o pohnutkách nevyzpytatelných bohů či svého srdce. Teď, daleko od Babylonu a jeho milovaných životních obyčejů, přemýšlím s jistým úžasem o loterii i rouhavých domněnkách, které si za soumraku šeptají muži se zahalenými tvářemi.

Můj otec vyprávěl, že kdysi dávno – před staletími nebo před několika roky? – byla loterie v Babylonu plebejskou hrou. Vyprávěl (nevím, zda mluvil pravdu), že holiči prodávali za měďák kostěné nebo papírové pravouhlé trojúhelníčky s namalovanými číslicemi. Losování probíhalo za bílého dne. Jako jediné potvrzení šťastné náhody byly výhercům vypláceny mince ražené ze stříbra. Vidíte, že celý postup byl velmi jednoduchý.

Takováto „loterie“ přirozeně skončila neúspěchem. Neměla pražádnou mravní hodnotu. Neobracela se ke všem vlastnostem člověka, ale jen k jeho schopnosti mít naději. Když zájem veřejnosti opadl, obchodníci, kteří tuto prodejnou loterii založili, začali mít ztráty. Tu kdosi z nich navrhl, aby jako zlepšení bylo mezi šťastná čísla zařazeno několik čísel nešťastných. Kdo si zakoupil číslovaný trojúhelníček, měl v důsledku tohoto zlepšení dvojí vyhlídku: vyhrát určitou částku, nebo zaplatit pokutu. A ta byla někdy vysoká. Toto malé riziko (na každých třicet výher připadala jedna prohra) přirozeně zvýšilo zájem veřejnosti. Babylonané propadli hráčské vášni. Toho, kdo si nekupoval losy, pokládali za bázlivce, za zbabělce. Jejich oprávněné pohrdání se časem zdvojnásobilo. Opovrhovali tím, kdo nehrál v loterii, ale také těmi, kdo prohráli a museli zaplatit pokutu. Společnost (tak se tehdy začalo loterii říkat) musela vzít v ochranu zájmy výherců, kteří by si nemohli vyzvednout výhry, kdyby v pokladnách chyběl skoro celý obnos, jenž tam měl být vložen za pokuty. Proti těm, kdo prohráli, byla vznesena žaloba a soudce rozhodl, že buď zaplatí pokutu a soudní výlohy, nebo půjdou na několik dní do vězení. Všichni volili vězení, aby Společnost podvedli. A tak trucovitost několika lidí zplodila všemohoucnost Společnosti, její církevní, metafyzický význam.

Vyhlášky o tazích loterie přestaly brzy udávat peněžité pokuty a uváděly jen dny vězení připadající na jednotlivá nešťastná čísla. Význam tohoto zestručnění, jehož si tehdy téměř nikdo

nepovšiml, byl veliký. *Poprvé se v loterii objevily prvky, které neměly peněžní charakter.* Úspěch byl nesmírný. Společnost musela na naléhání hráčů zvýšit počet čísel přinášejících prohru.

O Babyloňanech je známo, že velice milují logiku a dokonce symetrii. Zdálo se jim proto nelogické, jestliže šťastným číslem odpovídal určitý počet kulatých mincí a nešťastným číslem určitý počet dnů vězení. Někteří mravokárci soudili, že mince nemusí být vždy zdrojem štěstí, že jiné podoby lidského blaha jsou možná bezprostřednější.

Zatím v chudinských čtvrtích opět vzrůstalo znepokojení. Příslušníci kněžského sboru zvyšovali sázky, plně vychutnávalice střídavé stavy strachu a naděje. Chudina viděla (se zcela oprávněnou či nevyhnutelnou závistí), že se nemůže podílet na tomto kolísání štěstěny, o němž všichni věděli, že vzbuzuje příjemné pocity. Spravedlivý požadavek, aby se všichni, chudí i bohatí, mohli stejnou měrou podílet na loterii, vyvolal v zámožných vrstvách hněvivé vření, na které se potom ještě po letech vzpomínalo. Někteří zatvrzelci totiž nechápali (nebo se tvářili, jako by nechápali), že se tu tvoří nový řád, že je to nevyhnutelná historická etapa... Jakýsi otrok ukradl los rudé barvy, který mu při tahu přisoudil trest spálení jazyka. Stejný trest za krádež losu stanovil zákoník. Někteří Babyloňané tvrdili, že si otrok zaslouží rozžhavené železo, protože kradl. Druzí, velkomyslnější, se opět přikláněli k názoru, že má být vydán katu, poněvadž tak rozhodl los... Propukly nepokoje a došlo k politováníhodnému prolévání krve. Přes odpor boháčů babylonský lid přece jen prosadil svou vůli a dosáhl v plném rozsahu svých ušlechtilých cílů. V první řadě dosáhl toho, že Společnost převzala veškerou veřejnou moc. (Toto soustředění bylo nezbytné vzhledem k velkému rozsahu a složitosti úkonů souvisejících s loterií.) V druhé řadě dosáhl toho, že se účast na loterii stala tajnou, bezplatnou a všeobecnou. Prodej losů byl zrušen. Každý svobodný občan, jakmile byl zasvěcen do tajných obřadů boha Bela, zúčastňoval se posvátných tahů loterie, které se konaly každou šedesátou noc v chrámových bludištích a určovaly občanům jejich osud až do příštího tahu. Důsledky slosování

byly nevypočitatelné. Šťastné číslo mohlo přinést povýšení do rady mágů, uvěznění osobního nepřítele (veřejného či důvěrného) nebo schůzku – v klidné temnotě komnaty – s ženou, která hráče vzrušila a o které ani nedoufal, že se s ní ještě setká. Nešťastné číslo mohlo znamenat zmrzačení, nejružnější hanebnost, smrt. Někdy i jediná událost – zavraždění občana C v hospodě, tajuplné zbožnění občana B – byla geniálním výsledkem třiceti nebo čtyřiceti kol loterie. Bylo sice nesnadné ovlivnit výsledek tahu, avšak nelze zapomínat na všemohoucnost a lstivost představitelů Společnosti. Vědomí, že určité šťastné události jsou výsledkem pouhé náhody, bylo by v mnohých případech snížilo jejich hodnotu. Úředníci Společnosti, aby zabránili tomuto nežádoucímu jevu, uchylovali se k našeptávání a magii. Pohybovali se a jednali potají a měli ku pomoci astrology a špehy, kteří vyzvídali tajné naděje i skrývané obavy každého Babyloňana. Byly tu jakési kamenné sochy lvů, byl tu posvátný záchodek zvaný Qaphqa, byly tu škvíry v zaprášeném akvaduktu, a to vše mělo podle obecného mínění *přímé spojení se Společností*. Sem lidé ve zlém i v dobrém úmyslu ukládali svá udání. Jejich různě věrohodné zprávy byly pak zařazovány podle abecedního pořádku do archivu.

Zní to neuvěřitelně, ale mezi lidmi se o těchto věcech šířily pomluvy. Společnost na ně neodpověděla přímo, počínajíc si jako obvykle velmi nenápadně. Dala raději načmárat na rozvaliny dílny na výrobu škrabošek krátké pojednání, dnes pojaté mezi svatá písmena. Byl to text dogmatického rázu, jenž prohlašoval, že loterie znamená zařazení náhody do vesmírného řádu a že omyly nejen nepopírají náhodu, ale naopak ji dotvrzují. Prohlašoval rovněž, že posvátné nádoby i kamenných soch lvů se používá bez úřední záruky, i když Společnost nikterak nesnižuje jejich význam (a nevzdává se práva hledat zde potřebné informace).

Toto prohlášení veřejnost uklidnilo. Mělo však i důsledky, které jeho autor snad ani nepředvídal: Pronikavě změnilo ducha Společnosti a její činnost. Upozorňují mě, že loď se už chystá zvednout kotvy, a nemám tedy času nazbyt. Pokusím se však věc blíže vysvětlit.

Byť se to zdá sebenepřirozenější, nikdo se až do té doby nepokusil o obecnou teorii her. My Babyloňané nemáme příliš spekulativní sklony. Podřizujeme se rozhodnutím náhody, dávající všanc život, naděje i panický strach, ale nenapadne nám zkoumat spletité zákony, ovládající náhodu, ani otáčivé koule, které náhodě dávají průchod. Přesto však prohlášení, o němž jsem se zmínil, vyvolalo četné právnícko-matematické diskuse. V jedné z těchto diskusí se zrodila následující domněnka: Jestliže loterie zdůrazňuje náhodu, jestliže opakovaně vlévá chaos do vesmíru, nebylo by vhodné, aby náhoda zasahovala do všech etap průběhu loterie, a nikoli jen do etapy jediné? Není to směšné, když náhoda přiřkne někomu smrt, aniž ovlivnila ostatní okolnosti související s touto smrtí – její utajení, její zveřejnění, její odsunutí o hodinu či o celé století? Tyto zcela oprávněné pochybnosti daly podnět k závažné reformě loterie. Složitým zásadám reformy, které se v průběhu staletí staly ještě složitějšími, rozumí sice jen několik odborníků, ale pokusím se je shrnout, byť jen symbolicky.

Představme si, že první kolo loterie přiřkne člověku smrt. Aby bylo možno smrt uskutečnit, provede se další tah, který určí řekněme devět možných vykonavatelů. Z nich čtyři mohou dát podnět k třetímu tahu, jenž označí jméno kata. Další dva tahy mohou nahradit nepříznivý výsledek příznivým (kupříkladu nalezením pokladu), další tah opět zhorší původní rozsudek smrti (učiní smrt potupnou nebo ji obohatí mučením), další tahy mohou vést k tomu, že uskutečnění smrti je odsunuto... Takové je tedy symbolické schéma průběhu loterie. Ve skutečnosti je počet možných tahů neomezený. Výsledek žádného kola není konečný, rozvětňuje se do dalších výsledků. Nevědomci se domnívají, že neomezený počet tahů vyžaduje nekonečný čas. Jak však dovozuje slavný příměr o Achillovi a želvě, stačí ve skutečnosti čas nekonečně dělitelný. Taková nekonečnost je v obdivuhodném souladu s úskočností čísel v osudí i s Nebeským Pravzorem Loterie, uctívaným platoniky... Zdá se, že zkršená ozvěna našich rituálních obyčejů zalehla až do údolí Tibery: V životě císaře Heliogabala Aelius Lampridius vypráví, že tento vladař psal na škeble to, co hodlal přisoudit svým

hostům. Tak se stalo, že jeden dostal deset liber ve zlatě, druhý deset much, další deset plchů, deset medvědů. Je dobře si připomenout, že Heliogabalus byl vychován v Malé Asii mezi kněžimi boha stejného jména.

Někdy je výsledek tahu neosobní a jeho smysl nejasný: Jeden tažený los přikáže hodit do vln Eufratu taprobanský safír, druhý pustit z vrcholu věže na svobodu ptáka, další opět ubrat (nebo přidat) každých sto let zrno písku k nespočetným zrnkům ležícím již na mořském břehu. Důsledky takovýchto tahů bývají strašné.

Díky blahodárnému vlivu Společnosti jsou babylonské mravy zcela prostoupeny náhodností. Kupec dvanácti džbánů damašského vína se vůbec nepodiví, když v jednom z těch džbánů bude uzavřen talisman nebo had. Písař sepisující smlouvu téměř nikdy neopomine vsunout do ní nějaký chybný údaj. Já sám jsem v tomto chvatném vyprávění zkršeně vylíčil některé skvělé věci i některé ohavnosti. Možná, že jsem zpestřil i některou tajuplnou jednotvárnost... Naši dějepisci, považovaní za nejbystřejší na světě, přišli na způsob, kterak napravit vliv náhody. Říká se, že jejich metoda přináší většinou věrohodné výsledky, i když se při zveřejnění do nich přirozeně opět přimísí určitý klam. Ostatně nic není tak poznamenáno výmysly jako sama historie Společnosti... Listina vykopaná v chrámu a napsaná starobylým písmem může být právě tak výsledkem věřejšího tahu loterie jako tahu uskutečněného před dávnými lety. Kdykoliv vyjde nějaká kniha, její jednotlivé exempláře se navzájem poněkud liší. Právníci skládají tajnou přísahu, že budou v listinách a spisech vynechávat, přidávat, měnit. V oblíbě je také nepřímá lež.

Společnost se s přímo božskou skromností vyhýbá vystupování na veřejnosti. Její úředníci jsou pochopitelně tajní a příkazy, které neustále (snad i nepřetržitě) vydává, se v ničem neliší od toho, co v tak hojně míře rozšiřují podvodníci. Kdo se ostatně může honosit tím, že je pouhým podvodníkem? Co když opilce, jenž náhle splní nesmyslný rozkaz, či spáče, který procitnuv znenadáni ze sna uškrtí vlastní ženu, spící po jeho boku, jedná jen podle tajného rozhodnutí Společnosti? Její neslyšné působení

ní, které lze přirovnat k působení božstva, vyvolává nejrůznější domněnky. Jedna z nich zavrženým způsobem naznačuje, že Společnost již vlastně před staletími zanikla a že posvátný zmatek ovládající náš život je čistě dědičný a tradiční. Jiná domněnka považuje Společnost za věčnou a hlásá, že přetrvá až do poslední noci, v níž poslední božstvo zničí svět. Jiná opět zastává názor, že Společnost je sice všemohoucí, ale že ovlivňuje jen drobné úkazy (křik ptáka, barevné odstíny rzi a prachu, polospánek za svítání). Jiná domněnka prohlašuje ústy zakuklených bludařů, že *společnost nikdy neexistovala a nebude existovat*. Další, neméně hanebná domněnka tvrdí, že je zcela lhostejné, zda dokazujeme nebo popíráme jsoucnost tohoto temného sdrůžení, neboť Babylon je stejně jen nekonečným sledem náhod.

Rozbor díla Herberta Quaina

Herbert Quain zemřel v Roscommonu. Nepřekvapilo mě, když jsem zjistil, že Literární příloha *Timesů* vyhradila sotva půl sloupce soustrastnému nekrologu, v němž není jediný pochvalný přívlastek, který by nebyl opravován příslovcem (nebo by k němu takto nebyla vyslovována vážná připomínka). *Spectator* je nepochybně méně stručný a snad i srdečnější, ale srovnává Quainovu první knihu – *The God of the Labyrinth* – s jednou knihou paní Agathy Christieové a jině jeho knihy s knihami Gertrudy Steinové, což jsou evokace, které by nikdo nepovažoval za nevyhnutelné a které by zemřelému způsobily pramalou radost. Quain se ostatně nikdy nepokládal za génia. Nepokládal se za něho ani za peripatetických nocí, vyplněných literárním rozhovorem, kdy člověk, s kterým tiskárny měly už práce víc než dost, hraje si neustále na pana Testa nebo doktora Samuela Johnsona... Naprosto jasně si byl vědom experimentálního rázu svých knih, obdivuhodných možná novátorstvím a jakousi lakonickou poctivostí, nikoli však silou vášnivého zápalu. *Jsem jako Cowleyovy ódy*, napsal mi 6. března 1939 z Longfordu. *Nenáležím umění, ale jen dějinám umění*. Pro něho neexistoval obor lidské činnosti, který by nebyl hoden vstoupit do dějin.

Citoval jsem výrok, který dokládá skromnost Herberta Quaina, ale v kterém samozřejmě není obsaženo celé jeho myšlení. Flaubert a Henry James nás přivykl domněnce, že umělecká díla jsou vzácná a jejich tvorba pracná. Šestnácté století tento skličující názor nesdílelo (připomeňme *Cestu na Parnas* nebo osud Shakespearův). Nesdílel ho ani Herbert Quain. Byl toho mínění, že dobrá literatura se vyskytuje velmi často a že se jí vyro-

Babylonská knihovna

*By this art you may contemplate the variation
of the 23 letters...*

The Anatomy of Melancholy, part 2, sect. II, mem. IV¹

Vesmír (který jiní nazývají Knihovnou) je vytvářen šestiúhelníkovými galeriemi, jejichž počet je neurčitý a možná i nekonečný. Uprostřed galerií jsou velké větrací šachty, obehnané nizoučkým zábradlím. Z každé galerie jsou až do nekonečna vidět dolní i horní poschodí. Uspořádání všech galerií je naprosto stejné: Podél stěn, s výjimkou dvou, stojí dvacet regálů, tj. vždy pět dlouhých regálů u stěny. Regály, jež sahají až ke stropu galerií, jsou jen o málo vyšší než normální knihovnické. V jedné z nezastavěných stěn je vstup do úzké chodby, která vede do jiné galerie, shodné s první galerií a se všemi ostatními galeriemi. Po pravé i po levé straně chodby je maličká místnost. V jedné je možno spát vstoje, v druhé lze ukojit potřebu vyměšování. Tamtudy vede točité schodiště, propadající se do bezedné hloubky a ztrácející se v nedohledné výšce. V chodbě je zrcadlo, které přesně odráží vnější jevy. Na základě tohoto zrcadla lidé někdy usuzují, že Knihovna není nekonečná (kdyby byla skutečně nekonečná, k čemu pak to iluzivní zdvojení?). Já raději sním o tom, že leštěné plochy představují a slibují nekonečno... Zdrojem světla jsou kulovité plody, kterým se říká lampy. V každém šestiúhelníku visí dvě napříč proti sobě. Světlo, které vyzařují, je nedostačující a nepřetržitě.

Jako všichni lidé z Knihovny jsem v mládí cestoval. Putoval jsem z místa na místo hledaje knihu, možná katalog katalogů.

¹ Takto můžete hloubat o obměňování 23 písmen..., Anatomie zámurčivosti, část 2, odd. II, čl. IV. (Pozn. překl.)

Teď, když mé oči už skoro nemohou rozluštit, co píšu, připravuji se na smrt několik málo mil od rodného šestiúhelníku. Až zemřu, určitě se najdou milosrdné ruce, které mě hodí přes zábradlí. Bezedný vzduch bude můj hrob. Mé tělo bude dlouho padat, zpráchniví a vítr, vyvolaný nekonečným pádem, je rozptýlí. Tvrdím, že Knihovna je nekonečná. Idealisté dovozují, že šestiúhelníkový tvar sálů je nevyhnutelná podoba absolutního prostoru, nebo alespoň naší prostorové intuice. Podle jejich názoru je trojúhelníkový nebo pětiúhelníkový tvar sálu nepředstavitelný. (Mystikové nás přesvědčují, že v extázi zří kruhovou místnost a v ní velkou kruhovou knihu s nepřetržitým hřbetem, uzavírajícím kruh podél stěny. Jejich svědectví je však podezřelé a jejich slova nejasná. Ta kruhová kniha je Bůh.) Prozatím postačí, když zopakuji klasický výrok: *Knihovna je koule, jejíž přesný střed tvoří kterýkoli šestiúhelník, jehož obvod je nedosažitelný.*

Podél každé ze čtyř stěn šestiúhelníku je pět regálů. V každém regálu je uloženo dvaatřicet knih jednotného formátu. Každá kniha má čtyři sta deset stran, na každé stránce je čtyřicet řádek, na každé řádce kolem osmdesáti černých písmen. Také na hřbetu každé knihy jsou písmena, jež však neudávají či nenačínají, o čem se lze dočíst na jejich stránkách. Víím, že se někdy tato nesouvislost zdála záhadná. Dřív než podám stručné rozluštění záhady (i když toto rozluštění otvírá tragické perspektivy, je to snad nejdůležitější dějinná událost), chtěl bych připomenout některá axiomata.

První axioma: Knihovna existuje *ab aeterno*. Žádný rozumně uvažující duch nemůže pochybovat o této pravdě, jejímž bezprostředním odleskem je budoucí věčnost světa. Člověk, nedokonalý knihovník, může být dílem náhody nebo zlomyslných demiurgů. Vesmír, elegantně vybavený regály, záhadnými svazky, neúnavnými schodišti pro cestovatele a záchodky pro sedícího knihovníka, může být jen dílem boha. Abychom si uvědomili, jak vzdálené je božské od lidského, stačí srovnat neohrabané a roztřesené klikyháky, které má omylná ruka píše na desky knihy, s ústrojnými písmeny uvnitř: jsou přesná, jemná, sytá černá a nenapodobitelně souměrná.

Druhé axioma: *Počet pravopisných znaků je dvacet pět.*¹ Na základě tohoto důkazu bylo možno před třemi lety formulovat obecnou teorii Knihovny a rozřešit uspokojivě problém, který dosud žádná hypotéza nerozluštila: proč skoro všechny knihy nemají formu a jsou chaotické. Kniha, kterou můj otec spatřil v šestiúhelníku patnáctistého devadesátého čtvrtého okruhu, se skládala z písmen M C V, perverzně opakovaných od první do poslední řádky. Jiná kniha (velmi používaná v této oblasti) je pouhé bludiště písmen, ale na předposlední stránce je napsáno *Ó čase tvé pyramidy*. Jak vidno, člověk se musí prokousat hromadou nesmyslných skřeků, slovního harampádí a nesouvislých žvástů, aby se dostal k jedné rozumné řádce nebo přímému poznatku. (Je mi známo, že existuje hornatá krajina, kde knihovníci zavrhují pověřivý a nicotný zvyk hledat v knihách nějaký smysl. Počínat si takto je podle nich stejné jako hledat smysl ve snech nebo v zmatených čárách na dlani... Připouštějí, že vynálezci písma napodobili pětadvacet přirozených znaků, ale zároveň tvrdí, že použití těch znaků je náhodné a že knihy samy o sobě nedávají žádný smysl. Tento názor, jak ještě uvidíme, není tak zcela neopodstatněný.)

Dlouho se myslelo, že ty nesrozumitelné knihy jsou psány mrtvými nebo starobylými jazyky. Je pravda, že nejstarší lidé – první knihovníci – mluvili jazykem značně odlišným od našeho dnešního jazyka. Je pravda, že několik mil vpravo se mluví dialektem a o devadesát schodů výš se hovoří nesrozumitelnou řečí. To všechno je sice pravda, ale čtyři sta deset stran, na kterých se stále opakují písmena M C V, nemůže být napsáno žádným jazykem, ať by byl sebestarší nebo ať by šlo o sebevětší nářeční odchylku. Někteří lidé naznačovali, že každé písmeno může mít vliv na písmeno následující a že písmena M C V na třetí řádce 71. stránky nemají stejnou hodnotu, jakou může mít tatáž skupina písmen na jiném místě na jiné stránce, ale tato nejasná teze se neujala. Jiní zas uvažovali o kryptogra-

¹ V původním rukopise nejsou cifry ani velká písmena. Pravopisná znaménka jsou omezena na čárku a tečku. Tato dvě znaménka, mezera a dvaadvacet písmen abecedy tvoří oněch dvacet pět dostačujících znaků, o kterých se zmiňuje neznámý autor. (Pozn. vydavatele)

mech. Jejich domněnka byla všeobecně přijata, i když ne ve stejném významu, jak ji formulovali její autoři.

Před pěti sty lety objevil představený jednoho výš položené-
ho šestiúhelníku¹ knihu, která byla stejně zmatená jako druhé knihy, ale měla skoro dvě stránky sourodých řádek. Ukázal svůj objev potulnému luštiteli, který prohlásil, že řádky jsou psány v portugalské. Jiní mu zas řekli, že jsou napsány v jidiš. Než uplynulo sto let, podařilo se onen jazyk určit: byl to samojedsko-
litevský dialekt guaraníštiny s názvuky klasické arabštiny. Byl také rozluštěn smysl textu: šlo o poučky z kombinatorní analýzy, osvětlované příklady variací s nekonečným počtem opakování. Příklady umožnily jednomu geniálnímu knihovníkovi objevit základní zákon Knihovny. Tento myslitel upozornil, že všechny knihy, ať seberozdílnější, jsou tvořeny stejnými prvky: mezerou, tečkou, čárkou a dvaadvaceti písmeny abecedy. Poukazoval taky na skutečnost, kterou potvrdili všichni cestovatelé: *V celé obrovské Knihovně nejsou ani dvě knihy úplně stejné*. Z těchto nevyvratitelných premis vyvodil závěr, že Knihovna je završený celek a její regály zahrnují všechny možné kombinace (obrovský, i když nikoli nekonečný počet) dvaceti ortografických znaků, tedy všechno, co lze vyjádřit ve všech jazycích. Všechno: velice podrobnou historii budoucnosti, vlastní životopisy archandělů, přesný katalog Knihovny, tisíce a tisíce falešných katalogů, důkaz nesprávnosti těchto katalogů, důkaz nesprávnosti pravého katalogu, gnostické evangelium Basileidovo, komentář k tomuto evangeliu, komentář ke komentáři k tomuto evangeliu, pravdivé vyličení tvé smrti, překlad každé knihy do všech jazyků, interpolace každé knihy do všech knih.

Když se rozhlásilo, že Knihovna obsahuje všechny knihy, vyvolalo to nejprve pocit podivného štěstí. Všem připadalo, jako by byli pány nedotčeného a tajného pokladu. Neexistoval osobní nebo světový problém, jehož výmluvné řešení by se nemohlo najít v některém šestiúhelníku. Vesmír došel svého opodstatnění.

¹ Dřív spravoval vždy tři šestiúhelníky jeden člověk. Sebevraždy a plicní choroby však toto úměrné rozdělení zničily. Zůstala mi vzpomínka, plná nevýslovné melancholie: někdy jsem mnoho nocí putoval po chodbách i schodištích, aniž jsem potkal jediného knihovníka.

Vesmír náhle uchvátil neomezené rozměry naděje. V té době se mnoho mluvilo o Knihách ospravedlnění: knihách apologie a věštby, které navždy ospravedlňovaly činy každého člověka ve vesmíru a chovaly zázračná tajemství spjatá s jeho budoucností. Tisíce lidí lakotně opustily líbezný rodný šestiúhelník, a hnány marnou snahou najít svou Knihu ospravedlnění, vrhly se po schodech nahoru. Tito poutníci se hádali na úzkých chodbách, pronášeli nesrozumitelné kletby, rdousili se na božských schodištích, házeli do hlubokých tunelů klamné knihy a umírali v propasti, kam je svrhli lidé z dalekých krajín. Jiní zešleli... Knihy ospravedlnění existují (sám jsem viděl dvě, týkající se budoucích osob, osob, které snad nejsou pomyslné), ale ti, kdo je hledali, si neuvědomili, že je vlastně nemožné, aby člověk našel právě tu svou knihu nebo nějakou její věrolomnou obměnu.

Tenkrát se také doufalo, že dojde k objasnění původu Knihovny a původu času, dvou největších záhad lidského rodu. Je pravděpodobně možné podat slovní vysvětlení těchto hlubokých záhad. Pokud by nestačil jazyk filosofů, mnohotvárná Knihovna asi vytvořila neslýchaný jazyk, který je zapotřebí, a vytvořila i jeho slovníky a mluvnické. Je tomu již čtyři sta let, co lidé kvůli této věci obtěžují šestiúhelníky... Existují oficiální hledači, *inkvizitoři*. Viděl jsem je, jak vykonávají svou funkci. Vracejí se vždy úplně vysílení. Vyprávějí o jakémsi schodišti bez stupňů, na kterém se málem zabili. Vyprávějí o galeriích a schodech s knihovníkem. Někdy vezmou do ruky nejbližší knihu a začnou v ní listovat, pátrajíce po hanebných slovech. Zřejmě však nikdo z nich nečeká, že něco najde.

Nehoráznou naději přirozeně vystřídala nesmírná sklíčenost. Jistota, že některý regál v některém šestiúhelníku skrývá drahocenné knihy a že ty knihy jsou nedostupné, se zdála nesnesitelná. Jedna rouhačská sekta navrhla, aby se zanechalo hledání a aby všichni lidé tak dlouho míchali písmena a znaky, dokud s nepravděpodobnou pomocí náhody nevytvoří ony kanonické knihy. Úřady pokládaly za svou povinnost vydat přísná nařízení. Sekta zmizela, ale jako chlapec jsem ještě vídal staré lidi, jak se dlouho zavírají na záchodě a kovovými kotoučky nemohoucně napodobují v zakázané nádobce božský chaos.

Jiní naopak mysleli, že je v první řadě nutno odstranit nepotřebná díla. Násilím pronikali do šestiúhelníků, ukazovali pověřovací listiny, které nebyly vždycky padělané, s nechutí prolistovali jeden svazek a odsoudili pak celé regály. Nesmyslnou zkázu milionů knih nutno přičíst na vrub jejich hygienické, asketické zuřivosti. Jméno těch lidí je proklete, ale pokud se nařká nad „poklady“ zničenými jejich zběsilostí, přehlížejí se dvě obecně známé skutečnosti. Za prvé: Knihovna je tak obrovská, že jakákoli lidská snaha o její zmenšení je zcela zanedbatelná. Za druhé: Každý svazek je unikátní, nenahraditelný, ale vždy existuje (protože Knihovna je završený celek) několik set nedokonalých faksimile – děl lišících se navzájem jen písmenem nebo čárkou. Na rozdíl od všeobecně panujícího mínění se odvažují vyslovit domněnku, že Očišťovači sice plenili, ale následky jejich počínání byly zveličeny hrůzou, kterou tito fanatici vyvolávali. Hnala je horečná touha zmocnit se knih z Karmínového šestiúhelníku, knih menšího formátu, než je obvyklý formát, knih všemocných, ilustrovaných, magických.

Další pověra, známá z té doby, je pověra o Muži, který četl Knihu. Na některém regálu v některém šestiúhelníku (uvažovali tenkrát lidé) musí existovat kniha, která je zkratkou a dokonalým výtahem ze *všech ostatních knih*. Nějaký knihovník tu knihu přečetl a podobá se bohu. V jazyce té oblasti se dosud zachovaly stopy kultu onoho dávného úředníka. Mnoho poutníků se ho vydalo hledat. Celých sto let putovali nejrůznějšími směry. Jak zjistit, kde leží uctíváný tajný šestiúhelník, uchovávaný tu knihu? Kdosi navrhl použít regresivní metody: Určit, kde je kniha A tak, že se nejprve nahlédne do knihy B, která označí místo, kde knihu A hledat. Určit, kde je kniha B tak, že se nejprve nahlédne do knihy C, a tak do nekonečna... V podobných dobrodružstvích jsem promrhal a strávil svůj život. Nezdá se mi nepravděpodobné, že v některém regálu ve vesmíru existuje všeobsáhlá kniha.¹

¹ Opakuji: K existenci nějaké knihy stačí, připustí-li se možnost její existence. Vyloučeno je jen to, co je nemožné. Žádná kniha není zároveň schodiště, i když se nepochybně vyskytují knihy, které o takové možnosti diskutují, popírají a dokazují ji, a vyskytují se jiné knihy, jejichž struktura odpovídá struktuře schodiště.

Prosím neznámé bohy, aby umožnili jednomu člověku – jednomu jedinému člověku třeba i před tisíciletími! – do té knihy nahlédnout a přečíst ji. Nemůže-li se té cti, té moudrosti a toho štěstí dostat mně, ať se jich dostane druhým lidem. Ať nebe existuje, i když mně bude souzeno peklo. Ať jsem zneuctěn a zničen, ale ať v jednom okamžiku a v jedné bytosti Tvá obrovská Knihovna prokáže oprávněnost své existence.

Neznabozi tvrdí, že nesmyslnost je v Knihovně normálním zjevem, kdežto rozumnost (a dokonce i pouhá skromná spojitost) je zde skoro zázračnou výjimkou. Mluví (vím to) o „horečné Knihovně, jejíž náhodné svazky, neustále ohrožované nebezpečím, že se promění v jiné knihy, všechno dotvrzují, popírají a matou jako blouznící božstvo“. Tato slova, nejen odhalující chaos, ale taky jej názorně předvádějící, nadměru jasně dosvědčují velmi špatný vkus a zoufalou neznalost. Knihovna skutečně zahrnuje všechny slovní struktury, všechny variace dvaceti pěti ortografických znaků, ale není v ní ani jeden naprostý nesmysl. Je zbytečné poukazovat na to, že nejlepší svazek v mnoha šestiúhelnících, jež spravuji, se nazývá *Učesaný hrom*, jiný zas *Sádrová křeč* a jiný *Axaxaxas mlö*. Pro tyto na první pohled nesouvislé výroky lze nepochybně nalézt odůvodnění, ať v podobě kryptogramu nebo alegorie. Je to slovní odůvodnění a Knihovna je již *ex hypothesi* obsahuje. Z písmen

dhcmlchtdj

nelze vytvořit kombinaci, kterou by Knihovna nebyla předvíдалa a která by v některém z jejích tajných jazyků neměla strašný smysl. Nikdo nemůže vyslovit slabiku, která by nebyla plná něhy a obav, která by v některém z těch jazyků nebyla mocným jménem Boha. Mluvit znamená dopouštět se tautologií. Má zbytečná a upovídáná epištola už existuje v jednom z třiceti svazků v pěti regálech jednoho z nespočetných šestiúhelníků – a taky tam existuje popření této epištoly. (Počet *n* všech možných jazyků užívá stejného slovníku. V některých jazycích znak *knihovna* připouští správnou definici: *všudypřítomná a věčná soustava šestiúhelníkových galerií*, ale znak *knihovna* je také

chléb nebo *pyramida* nebo jakákoli jiná věc, a šest slov, tvořících jeho definici, má jiný smysl. Ty, kdo mě čteš, jsi si jist, že rozumíš mému jazyku?)

Tím, že soustavně píšu, vymaňuji se ze současného stavu lidstva. Jistota, že už bylo všechno napsáno, nás znemožňuje a připodobňuje nás přízrakům. Znáám končiny, kde mladí lidé padají na kolena před knihami a barbary líbají jejich listy, ale nedovedou rozluštit ani jedno písmeno. Obyvatelstvo je zdecimováno epidemiemi, kacířskými rozbroji i putováním, které se nevyhnutelně zvrhají v loupežnictví. Zmínil jsem se myslím o sebevraždách, jež jsou rok co rok početnější. Možná, že mě klamě stáří a bázlivost, ale tuším, že lidský rod – jediný, který existuje – je na vymření a že jen Knihovna, osvětlená, osamělá, nekonečná, dokonale nehybná, plná drahocenných svazků, zbytečná, nezničitelná, tajná, potrvá navěky.

Právě jsem napsal *nekonečná*. Tohoto přídavného jména jsem nepoužil jen tak z rétorického návyku. Myšlenka, že svět je nekonečný, neschází totiž podle mého názoru logičnost. Ti, kdo pokládají svět za ohraničený, vycházejí z předpokladu, že na nějakých velmi vzdálených místech chodby schodiště a šestiúhelníky mohou nepochopitelně přestat – což je absurdní. Ti, kdo si svět představují bez hranic, zapomínají zas, že možný počet knih je ohraničený. Odvážuji se navrhnout takovéto řešení starého problému: *Knihovna je neohraničená a periodická*. Kdyby se věčný cestovatel ubíral Knihovnou kterýmkoliv směrem, zjistil by po uplynutí několika staletí, že tytéž svazky se opakují v témž chaotickém pořadí (které by se při tomto opakování stalo urovnáním pořadím: stalo by se Řádem). Je to elegantní naděje, jež obveseluje mou samotou.¹

1941, Mar del Plata

¹ Jak upozornila Letizia Álvarezová de Toledo, je obrovská Knihovna zbytečná. Přesně vzato by stačil *jediný svazek* běžného formátu, vytištěný borgisem nebo garmondem. Svazek by měl nekonečný počet stran nekonečně tenkého papíru. (Na počátku XVII. století prohlásil Cavalieri, že každé pevné těleso se skládá z nekonečného počtu ploch vrstvených na sebe.) Manipulace s tímto hedvábným *vademecum* by nebyla pohodlná: Každý viditelný list by se rozkládal v další obdobné listy. Nepředstavitelný prostřední list by neměl druhou stranu.

Nesmrtelný

Salomon saith: *There is no new thing upon the earth.*
So that as Plato had an imagination, *that all know-
ledge was but remembrance;* so Salomon giveth his
sentence, *that all novelty is but oblivion.*

Francis Bacon, *Essays*, LVIII¹

Joseph Cartaphilus, antikvář ze Smyrny, nabídl v Londýně počátkem června 1929 princezně de Lucinge šest svazků kvartového formátu (1715–1720) Popeovy Iliady. Princezna je koupila. Když jí Cartaphilus knihy předával, prohodila s ním několik slov. Byl to prý sešlý, zemitý muž, který měl šedé oči, šedý vous a podivně neurčité rysy. Hbitě a nevědomky mluvil několika jazyky. V krátké chvíli přešel z francouzštiny do angličtiny a z angličtiny do záhadné směsice soluňské španělštiny a macaoské portugalštiny. V říjnu se princezna dozvěděla od jednoho cestujícího z lodi *Zeus*, že Cartaphilus při návratu do Smyrny zemřel na moři a že ho pohřbili na ostrově Iosu. V posledním svazku Iliady našla tento rukopis.

Originál je psán anglicky a je v něm spousta latinismů. Uvádíme jej v doslovném znění.

I

Pokud si vzpomínám, začaly mé útrapy v jedné zahradě v Stobranných Thébách za panování císaře Diokleciána. Účastnil jsem se (bez velké slávy) nedávného egyptského tažení a byl jsem tribunem legie ležící posádkou v Berenice, na břehu Rudého moře. Mnoho mužů, velkodušně prahnoucích po ocelo-

¹ Šalomoun praví: *Nic nového pod sluncem.* A tak jako se domníval Platon, že všechno vědění jest jen rozpomínání, tak Šalomoun pronáší, že všechno nové jest zapomnění. – Francis Bacon, *Eseje*, LVIII (Pozn. překl.)

vém ostří, bylo stráveno horečkou a kouzly. Mauretánci byli poraženi. Země, na které předtím stála odbojná města, byla navěky zasvěcena bohům podsvětí. Nadarmo se pokořená Alexandrie doprošovala císařova slitování. Než uplynul rok, legie dobyly úplného vítězství. Já jsem však stěží zahlédl Martovu tvář. Trápil jsem se tím, a možná proto jsem začal v obávaných a rozlehlých pustinách pátrat po tajemném Městě nesmrtelných.

Řekl jsem, že mé útrapy začaly v jedné zahradě v Thébách. Celou noc jsem tenkrát nezamhouřil oko, neboť se něco zmítalo v mém srdci. Krátce před svítáním jsem vstal. Moji otroci spali, měsíc měl stejnou barvu jako nekonečný písek. Z východu se přibližoval vysílený a zakrvácený jezdec. Několik kroků od mne se zřítíl z koně. Slabým, neukojitelným hlasem se mě latinsky zeptal na jméno řeky tekoucí u městských hradeb. Odpověděl jsem, že je to Egypt, živěný dešti. *Pátrám po jiné řece,* řekl smutně. *Po tajné řece, která očišťuje lidi od smrti.* Z hrudi se mu řinula tmavá krev. Pověděl mi, že jeho domovem jsou hory na druhém břehu Gangy a že v těch horách koluje pověst, podle které ten, kdo poputuje na západ až tam, kde končí svět, dojde k řece, jejíž vody dávají nesmrtelnost. Dodal, že na druhém břehu té řeky se tyčí Město nesmrtelných s množstvím hradebních věží, amfiteátrů a chrámů. Než se rozednilo, zemřel. Já jsem se však rozhodl, že najdu to město i řeku. Několik mauretánských zajatců, vyslýchanych útrpným právem, potvrdilo poutníkovu zprávu. Někteří se zmínili o elysejské planině na konci světa, kde lidský život nemá konce, jiní zas o kopcích, v kterých pramení Pactolus, na jehož březích se lidé dožívají sta let. Když jsem v Římě rozmlouval s filosofy, vyslovili názor, že prodlužovat život lidí znamená prodlužovat jejich agonii a zvětšovat počet jejich smrtí. Nevím, jestli jsem někdy věřil v Město nesmrtelných. Tenkrát mi myslím stačilo, že jsem si předsevzal je najít. Getulijský prokonzul Flavius mi k tomu účelu poskytl dvě stě vojáků. Najal jsem také žoldnéře, kteří se vydávali za znalce cest a kteří pak první zběhli.

Pozdější události změnily do nerozlišitelné podoby vzpomínku na první dny naší výpravy. Vyrázili jsme z Arsinoé a vstoupili do pouště sežehlé sluncem. Prošli jsme zemí Trog-

lodytů, kteří požívají hady a nedovedou se dorozumívat slovy, zemí Garamantů, kteří mají ženy společné a živí se lvím masem, i zemí Augilů, kteří uctívají jen Tartaros. Plahočili jsme se pouštěmi, kde písek má černou barvu a cestovatel musí krást noční hodiny, neboť denní žár je nesnesitelný. V dálce jsem zahlédl pohoří, které dalo jméno oceánu. Na jeho svazích roste euforbium, jež ruší účinek jedů. Vrcholky jsou obývány satyry – plemenem krvežíznivých, neotesaných mužů, náchylných k chlíplosti. Nedovedli jsme si představit, že by se v klínu těch barbarských končin, kde země rodí nestvůry, mohlo skrývat ono pověstné město. Pokračovali jsme v pochodu, neboť by bylo potupné dát se na ústup. Několik odvážlivců spalo s tváří vystavenou měsíčním paprskům. Spálila je horečka. Druzí lokali z nádrží zkaženou vodu a s ní i šílenství a smrt. Začaly dezerce a krátce poté vzpoury. Abych je potlačil, nerozpakoval jsem se projevit před zraky svých vojáků přísnost. Postupoval jsem se strohou spravedlivostí, ale jeden z centuriů mě upozornil, že vzbouřenci (pahnoucí po pomstě za ukřižování svého druha) se tajně chystají mě zavraždit. S několika věrnými vojáky jsem uprchl z ležení. V poušti, v oblacích zvrženého písku a v nedozírné noci se mi ztratili. Zranil mě krétský šíp. Několik dní jsem bloudil, aniž jsem narazil na vodu. Nebo to byl jediný nesmírný den, znásobený sluncem, žízň a strachem z žízně. Ponechal jsem na libovůli svého koně, kterým směrem se budu ubírat. Při rozednění se dálka zježila pyramidami a věžemi. Nesnesitelně jsem snil o nepatrném a čistém bludišti. V jeho středu stál džbán. Téměř jsem se ho dotýkal, viděl jsem ho, ale zákruty byly příliš spleťtité a zmatené. Věděl jsem, že zemřu, než k němu dojdou.

II

Nakonec jsem se z tíživého snu vymanil. Viděl jsem, že ležím se spoutanýma rukama v podlouhlém skalním výklenku. Nebyl větší než obyčejný hrob a byl vyhlouben na povrchu kostrbatého horského úbočí. Vlhké stěny výklenku ohladil spíš čas než řemeslná dovednost. V hrudi jsem pocítil bolestný tepot. Cítil

jsem, jak mě spaluje žízeň. Nadzvedl jsem se a slabě zavolal. Pod svahem hory se tiše rozlévala špinavá říčka, prodírající se sutinami a pískem. Na protějším břehu zářilo (v paprscích zapadajícího nebo vycházejícího slunce) zjevné Město nesmrtelných. Viděl jsem hradby, oblouky, průčelí i zadní stěny. Město bylo zbudováno na skalnaté plošině. Horu i údolí brázdila asi stovka nepravidelných výklenků, obdobných jako ten můj. V písku byly nehluboké jámy. Z těch ubohých děr (i z výklenků) vylézali lidé. Měli šedou pleť, zanedbaný vous a byli nazí. Zdálo se mi, že je poznávám: náleželi k zvířeckému plemenu Troglodytů, kterým jsou zamořeny břehy Arabského zálivu i etiopské jeskyně. Nebylo mi divné, že nemluví a že požírají hady.

Naléhavá žízeň mi dodala odvahy. Odhadl jsem, že k písčinně je to asi třicet stop. Se zavřenýma očima a rukama spoutanýma za zády jsem se vrhl po svahu dolů. Ponořil jsem zakrvácený obličej do temné vody. Pil jsem, jako se napájejí zvířata. Než jsem se znovu propadl do spánku a horečnatých vidin, nepochopitelně jsem si přeříkával několik řeckých slov: *bohatí zelejší Teukrové pijící černou vodu Esepu...*

Nevím, kolik dní a noci se převalilo přes mou hlavu. Nahý, celý rozbolavělý a neschopný vyhledat znovu útulek v jeskyních jsem ležel na neznámé písčinně a bezmocně přihlížel, jak si měsíc i slunce pohrávají s mým neblahým osudem. Troglodyté, kteří ve svém barbarství byli zcela dětští, nepomohli mi udržet se při životě ani zemřít. Nadarmo jsem je prosil, aby mě usmrtili. Jednoho dne jsem o ostrou hranu křemene přešel svá pouta. Nazítří jsem pak vstal a mohl – já, Marcus Flaminius Rufus, vojenský tribun jedné z římských legií! – vyžebrot nebo ukrást své první opovrhované sousto hadího masa.

Lakotná touha spatřit Nesmrtelné a dotknout se nadlidského Města mi téměř nedávala spát. Troglodyté, jako by byli odhalili můj záměr, také nespali. Nejprve jsem usoudil, že mě hlídají, potom mě napadlo, že jsem je nakazil svým neklidem, jako bych jim asi nakazil psy. Rozhodl jsem se, že jejich barbarskou osadu opustím v nejveřejnější denní dobu, kdy skoro všichni vylezou ze skalních puklin i děr a netečně pohlíží na západ

slunce. Hlasitě jsem se pomodlil, ani ne tak proto, abych prosil o přízeň bohů, jako proto, abych troglodytský kmen zastrašil mluvenými slovy. Přebrodil jsem říčku, jejíž koryto bylo zpola zataraseno písečnými přesypy, a zamířil jsem k Městu. Dva nebo tři muži šli váhavě za mnou. Byli (jako všichni příslušníci toho plemene) nevelkého vzrůstu. Nebál jsem se jich, ale vzbuzovali ve mně odpor. Musel jsem obejít několik nepravidelných proláklín, připomínajících lomy na kámen. Město mě tak oslepilo svou velikostí, že se mi zdálo být nedaleko. Skoro o půlnoci jsem vstoupil do stínu jeho zdí, zježeného na žlutém písku do modloslužebných tvarů. V jakési posvátné hrůze jsem se zastavil. Novost i pustina se nám tak hnusí, že jsem byl nakonec rád, když jsem zjistil, že mě jeden Troglodyt sledoval až sem. Zavřel jsem oči a vyčkal (aniž jsem usnul), až se rozední.

Rekl jsem, že Město bylo zbudováno na skalnaté plošině. Ta se dala přirovnat ke skalnímu útesu a byla stejně nepřístupná jako městské zdi. Nadarmo jsem namáhal nohy: na černé patice nebyla patrná sebemenší nepravidelnost. Neměnné hradby, jak se zdálo, nepřivolily k jediné bráně. Denní žár mě přinutil vyhledat útulek v jeskyni. V podlaze byl otvor, v otvoru schodiště propadající se do spodní temnoty. Sestoupil jsem po schodech. Chaosem špinavých chodeb jsem se dostal do rozlehlé kruhové komory, kterou lze jen stěží rozeznat. Bylo v ní devět dveří. Osm vedlo do bludiště, které záludně ústilo zpátky do komory, deváté dveře vedly (skrz další bludiště) do druhé kruhové komory, stejné jako první. Nevím, kolik těch komor celkem bylo. Má smůla a nedočkavost je znásobily. Panovalo v nich nepřátelské, skoro naprosté ticho. V rozsáhlých kamenných sítích bylo slyšet jen jakýsi podzemní vítr, jehož příčinu jsem nezjistil. Pramenky rezovaté vody se nehlučně ztrácely v šterbinách. Hrůzně jsem přivykl tomu pochybnému světu. Nechtělo se mi věřit, že by mohlo existovat něco jiného než sklepení s devíti dveřmi a dlouhé, rozvětřující se sklepní chodby. Nevím, jak dlouho jsem musel putovat podzemím. Víím jen, že tatáž nostalgie dala jednu chvíli splynout mému rodnému městu, obklopenému vinými hrozny, s tou děsivou, barbarskou osadou.

Na konci jedné chodby mi zahradila cestu nepředvídaná zeď. Dopadlo na mne vzdálené světlo. Zvedl jsem oslněné oči: v závrtné výšce jsem spatřil kruh oblohy, která byla tak modrá, že se mi mohla zdát purpurová. Po zdi se šplhaly kovové stupně. I když jsem padal únavou, začal jsem stoupat vzhůru a zastavoval jsem se jen proto, abych neohrabaně vzlykal štěstím. Postupně se mi zjevovaly sloupové hlavice, žlábkování dřívků, trojúhelníkové domovní štíty, klenby, zmatená nádhera z žuly a mramoru. Tak mi bylo dopřáno vystoupit ze slepé krajiny spleťtých černých bludišť do zářivého Města.

Vynořil jsem se na jakémisi náměstíčku, či lépe řečeno na jakémisi nádvoří. Kolem dokola byla jediná budova nepravidelného tvaru a proměnlivé výšky. Všechny ty různé kopule a sloupy patřily k té nesourodé budově. Překvapila mě především velká starobylost zdíva oné neobvyklé památky. Cítil jsem, že je starší než lidstvo, starší než země. Očividná starobylost (byť působila na pohled jakýmsi hrozným dojmem) se mi zdála zcela přiměřená práci nesmrtelných dělníků. Zprvu obezřetně, potom lhostejně a nakonec zoufale jsem bloudil po schodištích a kamenných podlahách neproniknutelného paláce. (Později jsem zjistil, že stupně schodišť jsou nestejně široké i vysoké, a pochopil jsem, proč jsem se na nich tak podivně unavil.) *Tento palác je stavba bohů*, napadlo mě nejprve. Prozkoumal jsem neobydlené prostory a opravil jsem se: *Bohové, kteří palác postavili, zemřeli*. Povšiml jsem si neobvyklých rysů stavby a řekl jsem si: *Bohové, kteří palác postavili, byli šílení*. Jasně si pamatuji, že jsem si to řekl s pocitem jakéhosi nepochopitelného nesouhlasu, skoro výčitky svědomí. Byla to víc rozumová hrůza než citový strach. K dojmům nesmírné starobylosti se připojily další dojmy: nekonečnosti, děsivosti a složité nesmyslnosti. Zářivě jasné Město nesmrtelných ve mně vzbudilo strach a odpor, ačkoliv jsem předtím prošel bludištěm. Bludiště je dům postavený proto, aby zmátl lidi. Jeho architektura, oplývající souměrnostmi, je podřízena tomuto účelu. Architektura paláce, který jsem nedokonale prozkoumával, účelu postrádala. Byla zde spousta slepých chodeb, vysokých, nedosažitelných oken, okázaných dveří, vedoucích do kobky nebo do otvoru v podlaze,

a neuvěřitelných, obrácených schodišť, na kterých stupně i zábradlí trčely směrem dolů. Jiná schodiště, vzdušně z boku přichycená k monumentální zdi, zmírala po dvou třech zákrutech v horní temnotě kopulí, aniž kam dospěla. Nevím, jestli všechny příklady, které uvádím, jsou přesné. Vím jen, že jimi byly na dlouhá léta zamořeny mé tíživé sny. Nemohu už vědět, zda ta či ona podrobnost je přepis skutečnosti, nebo tvarů, kterými byly mé noci vyvedeny z rovnováhy. *Toto město* (uvažoval jsem) *je tak strašlivé, že už jen tím, že existuje a trvá – byť uprostřed tajné pustiny – poskvřňuje minulost i budoucnost a nějakým způsobem zavazuje hvězdy. Pokud bude stát, nikdo na světě nedokáže být statečný nebo šťastný*. Nebudu město popisovat. Jeho přibližným obrazem by (snad) mohl být chaos nesourodých slov nebo podoba tygra či býka, podoba, v které se nestvůrně hemží zuby, orgány i hlavy, spojeny a zároveň rozděleny nenávistí.

Nevzpomínám si na zpáteční cestu zaprášenými a vlhkými katakombami. Vzpomínám si jen, jak jsem se nemohl zbavit strachu, že mě znovu obklopí ohavné Město nesmrtelných, až vyjdu z posledního bludiště. Na víc se nedovedu upamatovat. To zapomenutí – teď už nepřekonatelné – bylo možná úmyslné. Možná, že okolnosti, za kterých jsem odtamtud unikl, byly tak nepříjemné, že kteréhosi dne, také už zcela zapomenutého, jsem přísahal, že na ně zapomenu.

III

Pozorný čtenář vyprávění o mých útrapách si vzpomene, že jeden Troglodyt mě sledoval až k nepravidelnému stínu městských zdí, podobně jako by mě byl asi sledoval pes. Když jsem vyšel z posledního sklepení, našel jsem toho muže u vchodu do jeskyně. Ležel na písku, do kterého kreslil a hned zase smazával řadu znaků, připomínajících písmena, která člověk vidí ve snu, jednu chvíli jim málem porozumí a která vzápětí splynou. Nejprve mě napadlo, že je to nějaké barbarské písmo, ale nahlédl jsem, že by bylo absurdní, aby k písmu dospěli lidé, kteří nedospěli k mluvené řeči. Navíc pak ani jeden z těch znaků nebyl

shodný s jiným, což vylučovalo anebo činilo málo pravděpodobnou možnost, že znaky mají symbolický význam. Muž je kreslil, pozoroval, opravoval, a najednou, jako by ho ta hra omrzela, je dlaní a předloktím smazal. Podíval se na mne, ale nezdálo se, že mě poznává. Přesto jsem pocítil takovou úlevu (nebo jsem se cítil tak naprosto a strašně osamocený), že jsem si začal myslet, že ten primitivní Troglodyt, dívající se na mne z podlahy jeskyně, na mě čekal. Slunce rozpalovalo planinu. Když se objevily první hvězdy a my se vydali na zpáteční cestu do osady, písek nás pátil do nohou. Troglodyt šel přede mnou. Té noci jsem pojal záměr naučit ho rozeznávat a možná i opakovat některá slova. To první (uvažoval jsem) dokáže pes i kuň. Mnozí ptáci – jako slavík císařů – dokážou to druhé. Člověk, byť jeho rozumové schopnosti byly sebeomezenější, bude snad stát vždycky výš než nerozumní tvorové.

Troglodytova pokora a ubohost mi připomněly Arga, starého, skomírajícího psa z Odyssey. Pojmenoval jsem ho tedy Argos a pokoušel jsem se ho naučit na to jméno slyšet. Opět a opět jsem sklízel neúspěch. Zkoušel jsem to s přísností i umíněností, ale všechno nadarmo. Nehýbal se, oči bezvýrazné. Zdálo se, že ani nevnímá zvuky, které jsem se mu snažil vstřípnout do paměti. Byl několik kroků ode mne, a přesto jako by byl bůhvíjak daleko. Ležel na písku, podoben malé, napolo zvětralé sfinze z lávy, a netečně se díval, jak se nad ním od soumraku do svítání otáčejí nebeské prostory. Pokládal jsem za nemožné, že by byl vůbec nepostřehl můj záměr. Vzpomněl jsem si, že podle mínění Etiopců opice úmyslně nemluví, aby je lidi nenutili pracovat, a prisoudil jsem Argovo mlčení podezíravosti nebo strachu. Tyto představy byly pak vystřídány jinými, ještě výstřednějšími. Přemýšlel jsem o tom, že Argos a já jsme začlenění každý do jiného vesmíru. Přemýšlel jsem o tom, že naše vjemy jsou sice stejné, ale že Argos je spojuje dohromady jinak než já a vytváří z nich jiné předměty. Přemýšlel jsem o tom, že pro něho možná neexistují žádné předměty, ale jen závratná a nepřetržitá hra dojmů. Přemýšlel jsem o světě bez paměti, bez času. Uvažoval jsem, zda by byl možný jazyk, který by neznal podstatná jména; jazyk z neosobních sloves nebo nesklonných přívlastků. Tak zmíraly dny

a potom také roky, ale jednoho rána se přihodilo cosi, co se podobalo štěstí. S mohutnou pomalostí se dalo do deště.

Noci v poušti mohou být chladné, ale tehdejší noc byla přímo žhavá. Měl jsem sen, že mě přichází zachránit řeka z The-sálie (do jejíchž vod jsem vrátil zlatou rybu). Slyšel jsem, jak se přibližuje po červeném písku a černém kamení. Probudil mě svěží vzduch a šumot horlivě se činícího deště. Nahý jsem mu vyběhl vstříc. Blížilo se svítání. Pod žlutými mraky se příslušníci troglodytského kmene, naplnění stejným štěstím jako já, vystavovali bystřinám lijáku. Připomínali Korybanty posedlé božským duchem. Argos, pohlížeje na oblohu, sténal. Po tvářích mu stékaly stružky. Nebyla to jen voda, ale také slzy (dozvěděl jsem se to později). „Arge!, Arge!“ zavolal jsem na něho.

A tu Argos s krotkým údivem, jako by byl objevil věc, kterou už dávno ztratil a na kterou už dávno zapomněl, vykotal tato slova: *Argos, Odysseův pes*. Potom ještě: *Ten pes, ležící na hnojšti*, a ani tentokrát se na mne nepodíval.

Tušíme, že nic není skutečné, a snad proto snadno přijímáme skutečnost. Zeptal jsem se Arga, co ví o Odysseji. Dělal mu potíže porozumět řečtině. Musel jsem otázku opakovat.

Moc málo, odpověděl. *I ten nejchudší rapsód ví toho o ní víc. Je to snad už tisíc sto let, co jsem ji složil.*

IV

Toho dne se mi všechno objasnilo. Nesmrtelní byli Troglodyté. Pískem napolo zavátá říčka byla Řeka, kterou hledal onen jezdec. Město, o němž se pověst donesla až na břehy Gangy, Nesmrtelní srovnali asi před devíti sty lety se zemí. Ze zbytků jeho rozvalin pak na stejném místě postavili nesmyslné město, které jsem prohlížel. To město je parodie či věc obrácená naruby, a je to také chrám bohů, kteří se vymykají rozumu, vládou světem a jedině, co o nich víme, je, že se nepodobají lidem. To město – poslední symbol, k němuž Nesmrtelní přivolili – vyznačuje období, kdy usoudili, že jakékoli konání je marnost, a rozhodli se žít jen přemýšlením, čistému hloubání. Dokončili město, zapo-

mněli na ně a zvolili si za obydlí jeskyně. Pohroužení do sebe skoro nevnímali hmotný svět.

To vše mi Homér vyprávěl, jako když někdo mluví s dítětem. Vyprávěl mi také o tom, jak zestárl a jak se, podobně jako Odysseus, vydal na svou poslední cestu s úmyslem dospět až k lidem, kteří nevědí, co je moře, nejedí osolené maso a nemají ani zdání o tom, co je veslo. Sto let žil v Městě nesmrtelných. Když je Nesmrtelní rozbořili, poradil jim, aby založili ono druhé město. Není to nic divného. Říká se, že poté, co dokončil zpěv o Tróji, složil zpěv o válce žab a myší. Počínal si jako bůh, který napřed stvořil vesmír a potom chaos.

Být nesmrtelný je nicotné. Všichni tvorové, s výjimkou člověka, jsou nesmrtelní, protože nevědí o smrti. Božské, strašné, nepochopitelné je být si vědom nesmrtelnosti. Všiml jsem si, že sice existují nejrůznější náboženství, ale vědomí nesmrtelnosti se přesto vyskytuje jen velmi zřídka. Izraelité, křesťané i mohamedáni vyznávají víru v nesmrtelnost, avšak způsob, jakým uctívají první století, svědčí o tom, že věří jen v ně, protože nekonečný počet všech ostatních století je určen k tomu, aby první století odměnil nebo potrestal. Rozumnější se mi zdá kruh u některých hindustánských náboženství. V tomto kruhu, který nemá začátek ani konec, je každý život následek života předchozího a sám pak dává zrod životu následujícímu, ale žádný život nepodmiňuje sám o sobě jejich souhrn... Obec nesmrtelných lidí, poučena stáletími, jež prožila, dosáhla dokonalosti v snášenlivosti a skoro v pohrdání. Věděla, že za nekonečnou dobu se každému člověku všechno přihodí. Každý člověk si pro své minulé nebo budoucí ctnosti může činit nárok na veškerou dobrotu, ale pro své minulé nebo budoucí hanebnosti si může také činit nárok na veškerou proradnost. Ve hrách štěstěny je koneckonců stejná pravděpodobnost sudých i lichých čísel a podobně se vzájemně napravují důvtipnost a hloupost. Drsný zpěv o Cidovi je možná protiváhou, vyžadovanou jediným přívlastkem v Eklogách nebo jedním Herakleitovým výrokem. Sebepřchavější myšlenka sleduje neviditelný nákras a může dovršit tajnou formu nebo být jejím počátkem. Znáám případy, kdy se lidé dopouštěli zla, aby se toto zlo mohlo v budoucích stáletích změnit v dobro. Nebo se zla do-

pouštěli proto, že se už stalo dobrem v minulých stáletích... Z tohoto zorného úhlu se všechno naše konání jeví jako správné, ale také jako nejednoznačné. Mravní nebo rozumové zásluhy neexistují. Homér složil Odysseu: Ovšem za předpokladu nekonečného časového období, zahrnujícího nekonečný počet okolností a změn, je nemožné nesložit Odysseu – třeba jen jednou. Nikdo není někdo. Jediný nesmrtelný člověk je všichni lidé. Jsem, jako Cornelius Agrippa, bůh, hrdina, ďábel, svět – což je jen unavující způsob, jak říci, že nejsem.

Pojetí světa jako soustavy vzájemných vyrovnání mělo na Nesmrtelné hluboký vliv. Především se stali nezranitelnými soucitem. Zmínil jsem se o starých lomech na kámen, rozrývajících planinu na druhém břehu říčky. Do nejhlubšího z nich se zřítíl muž. Nemohl se poranit ani se zabít, ale trýznila ho žízeň. Uplynulo sedmdesát let, než mu hodili lano. Nesmrtelným také pramálo záleželo na jejich vlastním osudu. Tělo bylo poslušným domácím zvířetem a spokojilo se jednou za měsíc s almužnou několika hodin spánku, trošky vody a kousku nevalného masa. Ať se nikdo nepokouší snižovat nás na úroveň asketů. Neexistuje složitější požitek než přemýšlení, a právě tomu jsme se oddávali. Čas od času nás nějaký mimořádný podnět vrátil do hmotného světa. Například tehdy ráno to byla stará živelná rozkoš, jakou nám působil dešť. Něco takového se stávalo velmi zřídka. Všichni Nesmrtelní se dokázali udržovat v naprostém klidu. Vzpomínám si na jednoho, kterého jsem nikdy neviděl na nohou. Na hrudi mu hnízil pták.

Z poučky, že neexistuje věc, která by nebyla vyrovnávána jinou věcí, logicky vyplývá řada důsledků. Jeden z nich sice nemá valnou teoretickou závažnost, ale koncem nebo počátkem desátého století nás přiměl rozejít se na všechny světové strany. Lze jej vyjádřit takto: *Existuje řeka, jejíž voda dává nesmrtelnost. Někde na světě tedy zřejmě existuje řeka, jejíž voda nesmrtelnost ruší.* Počet řek není nekonečný. Nesmrtelný poutník, který by prošel celý svět, musel by se nakonec napít ze všech řek. Předsevzali jsme si, že tu řeku najdeme.

Smrt (nebo pouhá narážka na ni) dodává lidem na ceně a číní je patetickými. Lidé vzbuzují dojetí, protože jsou vlastně

pouhými přeludy. Každý jejich čin může být činem posledním. Každá tvář se co chvíli může rozplynout jako ve snu. Mezi smrtelníky má všechno cenu nenahraditelnosti a náhodnosti. Naproti tomu pro Nesmrtelné je každý čin (a každá myšlenka) buď ozvěnou jiných činů, které jej v minulosti bez viditelného počátku předcházely, nebo spolehlivou předpovědí činů, které jej v budoucnu budou až k závratí opakovat. Neexistuje věc, která by nebyla jako ztracená mezi neúnavnými zrcadly. Nic se nemůže přihodit jen jednou, nic není drahocenně nejisté. Mezi Nesmrtelnými neplatí elegičnost, vážnost, obřadnost. Rozešel jsem se s Homérem před branami Tangeru. Ani jsme si myslím nedali sbohem.

V

Putoval jsem novými královstvími a novými říšemi. Na podzim roku 1066 jsem bojoval na stamfordském mostě, už si ani nepamatuji, zda v řadách Harolda, jehož osud se zanedlouho naplnil, nebo v řadách nešťastného Haralda Hardrada, jenž dobyl šest stop anglické půdy, či možná o něco víc. V sedmém století hidžry jsem v předměstí Bulak opsal pomalým krasopisem v jazyce, který jsem zapomněl, a abecedou, kterou neznám, sedm Sindibádových cest a příběh Bronzového města. Na dvoře samarkandského vězení jsem sehrál spoustu šachových partií. V Bikanéru a také v Čechách jsem se věnoval astrologii. Roku 1638 jsem byl v Koložsváru, potom v Lipsku. Roku 1714 jsem se v Aberdeenu přihlásil k odběru šesti svazků Popeovy Iliady a pamatuji si, že jsem v nich s potěšením četl. Kolem roku 1729 jsem s jedním profesorem rétoriky – jmenoval se myslím Giambattista – vedl učený spor o původu této básně. Argumenty mého odpůrce se mi zdály nevyvratitelné. Čtvrtého října 1921 musela loď *Patna*, na jejíž palubě jsem cestoval do Bombaje, zakotvit v jednom eritrejském přístavu.¹ Vystoupil jsem na břeh.

¹ Na tomto místě je v rukopise škrtnuto. Snad bylo škrtnuto jméno přístavu.

Vzpomněl jsem si na jiná, dávno minulá jitra také na břehu Rudého moře, kdy jsem byl římským tribunem a mé vojáky stravovala horečka, kouzla i nečinnost. Za městem jsem uviděl bohatý pramen čisté vody. Ze zvyku jsem se napil. Když jsem se šplhal od pramene po svahu vzhůru, poranil jsem si hřbet ruky o ostnatý strom. Neobvyklá bolest se mi zdála velmi živá. Nedůvěřivě, mlčky a pln štěstí jsem pozoroval, jak drahocenně narůstá pomalá kapka krve. Opět jsem smrtelným člověkem, opakoval jsem si, opět se podobám ostatním lidem. Té noci jsem spal až do rozednění.

... Po roční přestávce jsem znovu přečetl tyto stránky. Je jasné, že odpovídají pravdě, ale v prvních kapitolách, a dokonce i v některých odstavcích dalších kapitol, jsem myslím vycítil něco falešného. Pramení to snad z neúměrného popisování vedlejších podrobností. Tento výrazový prostředek, kterému jsem se naučil u básníků, nakazí všechno nepravdivostí, protože takovými podrobnostmi mohou sice oplývat události, ale nikoli vzpomínky na tyto události... Domnívám se však, že jsem odhalil ještě hlubší příčinu, proč lze v příběhu vycítil něco falešného. Hned napíšu, jaká je to příčina, a nezáleží mi na tom, jestli budu pokládán za fantastu.

Příběh, který jsem vyprávěl, působí neskutečně, protože se v něm směšují příhody dvou odlišných osob. V první kapitole chce jezdec vědět, jak se jmenuje řeka tekoucí u thébských hradeb. Flaminius Rufus, jenž předtím dal městu přívlastek stobranné, řekne, že řeka se jmenuje Egypt. Žádný z těch výroků vlastně nepřísluší jemu, ale Homérovi, který se v Iliadě výslovně zmiňuje o Stobranných Thébách a v Odysseji ústy Prometeovými a Odysseovými neustále říká Egypt místo Nil. V druhé kapitole, když se Říman napije nesmrtelné vody, pronese několik řeckých slov. Jsou to slova Homérova a lze je najít na konci proslaveného výčtu lodí. V závratném paláci potom mluví o „nepochopitelném nesouhlasu, skoro výčitce svědomí“. To jsou opět slova Homérova, který jeho strach připravoval. Takovéto výjimečnosti mě zneklidnily. Jiné výjimečnosti, estetického rázu, mi umožnily odhalit pravdu. Jsou v poslední kapitole. Píše se tam, že jsem bojoval na stamfordském mostě, že jsem v Bulaku

opsal cesty námořníka Sindibáda a v Aberdeenu že jsem se přihlásil k odběru Popeovy anglické Iliady. *Inter alia* se v té kapitole čte: „V Bikanéru a také v Čechách jsem se věnoval astrologii.“ Žádné z těchto svědectví není nepravdivé. Důležité je, že jsem se odvolal právě na ně. První svědectví jako by vyhovovalo válečníkovi. Brzy se ovšem zjistí, že vypravěč nevěnuje pozornost válečným příhodám, zato však lidským osudům. Následující svědectví jsou neobvyklejší. Zaznamenal jsem je z jakéhosi nejasného, živelného důvodu. Věděl jsem, že budou působit pateticky. Nepůsobí tak, vypráví-li je Říman Flaminius Rufus. Působí tak, vypráví-li je Homér. Je zvláštní, když Homér v třináctém století opisuje dobrodružství, která prožil Sindibád, druhý Odysseus, a když po mnoha staletích objeví v severním království podobu své Iliady, vytvořenou v barbarském jazyce. Pokud se týká věty, v níž se vyskytuje jméno Bikanér, je zřejmé, že ji napsal literát, který se chtěl blýsknout (podobně jako autor výčtu lodí) neobvyklými slovy.¹

Když se blíží konec, vzpomínky ztrácejí podobu. Zůstávají jen slova. Jaký div, že čas spletl slova, která kdysi byla mým obrazem, se slovy, jež symbolizovala osud toho, kdo mě po dlouhá staletí doprovázel. Byl jsem Homér. Zakrátko nebudu, jako Odysseus, Nikdo. Zakrátko budu všichni: budu mrtev.

Dodatek z r. 1950. Nejpodivnější, i když ne právě nejdvořilejší z komentářů k shora uveřejněnému textu nese biblický název *A Coat of Many Colours* (Pestrobarevné roucho, Manchester 1948) a pochází z neúnavného pera Dr Nahuma Cordovera. Má asi sto stran. Mluví se tam o řeckých centech i o centech Bena Jonsona, napsaných nevalnou latinou a vypoodobňujících jeho současníky úryvky ze Seneky. Dál se tam mluví o díle Alexandra Rosse *Vergilius evangelizans*, o uměleckých kouscích George Moora a Eliota a nakonec o „příběhu přisuzovaném antikváři Josephovi Cartaphilovi“. Cordovero odhaluje, že do jeho

¹ Ernesto Sábato vyslovil názor, že „Giambattista“, který vedl s antikvářem Cartaphilem učený spor o vzniku Iliady, je Giambattista Vico. Tento Ital hlásal, že Homér je symbolická postava podobně jako Plutón nebo Achilles.

první kapitoly je vsunut krátký úryvek textu Pliniova (*Historia naturalis* V,8), do druhé kapitoly úryvek textu Thomase de Quincey (*Writings* III, 439), do třetí kapitoly zlomek Descartova dopisu velvyslanci Pierru Chanutovi a do čtvrté kapitoly úryvek z Bernarda Shawa (*Back to Methuselah*, V). Na základě těchto neoprávněných výpůjček či literárních krádeží dochází Cordovero k závěru, že celý příběh je apokryfní.

Podle mého názoru nelze takový závěr přijmout. *Když se blíží konec*, napsal Cartaphilus, *vzpomínky ztrácejí podobu. Zůstávají jen slova.* Slova, přeházená a zkomolená slova, slova pronesená druhými lidmi – takovou ubohou almužnu mu daly hodiny a staletí.

Cecilii Ingenierosové